

ЗМІСТ І СТРУКТУРА ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ У КОНТЕКСТІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

УДК 378:33

Світлана Вітер, аспірант Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ

ЗМІСТ І СТРУКТУРА ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ У КОНТЕКСТІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті проаналізовано сутність і структуру економічної компетентності, запропоновано авторське визначення поняття “економічна компетентність молодших спеціалістів у процесі фахової підготовки”, дано характеристику її структурних компонентів.

Ключові слова: компетентність, економічна компетентність, молодші спеціалісти, компоненти.

Рис. 1. Літ. 13.

Постановка проблеми. Інтеграція України до Євросоюзу та приєднання до реалізації принципів Болонської декларації (утворення єдиного ринку праці вищої кваліфікації в Європі, забезпечення якісного освітнього рівня фахівців і відповідності їх підготовки умовам міжнародного ринку праці), швидкі зміни інформаційних технологій посилюють актуальність питання підготовки висококваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців, яким притаманна економічна компетентність, ділова завзятість, здатність до ризику та прийняття ефективних і самостійних рішень.

Постає головне завдання для вищої освіти сьогодні – створювати необхідні умови для набуття майбутніми спеціалістами необхідних компетентностей, навчити молодь творчо та ефективно взаємодіяти в міжособистісних відносинах і таким чином досягати статусу конкурентоспроможних фахівців та повноправних, компетентних громадян як у професійних ситуаціях, так і соціальному контексті.

Не можуть залишитися осторонь прискороного, інноваційного розвитку економічної освіти і вищі навчальні заклади I – II рівня акредитації, що мають забезпечити умови для розвитку, самоствердження й самореалізації особистості майбутніх фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня “молодший спеціаліст”.

Відзначимо, що існуючий стан економічної підготовки фахівців викликає серйозні нарікання роботодавців. А причиною є низький рівень адаптованості змісту і технологій професійної підготовки майбутніх фахівців до змін, що відбуваються на ринку праці, у галузях виробництва і сфері обслуговування, оптимальний період технічного і технологічного переоснащення яких скорочується до 4 – 5, а в окремих випадках – до 2 – 3 років. Для підтримки інноваційної спрямованості змісту і технологій навчання одним із шляхів досягнення цілей є запровадження в

систему професійно-технічної і вищої освіти компетентнісного підходу щодо підготовки фахівців [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх публікацій засвідчив, що проблемі формування професійної компетентності майбутніх економістів присвячено значну кількість праць (М.Т. Левочко, М.В. Вачевський, М.Б. Євтух, Л.М. Дибкова, С.А. Горобець, І.В. Демура, Г.Є. Чепорова, К.С. Масленнікова, Н.М. Самарук та ін.) Різним аспектам підготовки економістів у ВНЗ I – II рівнів акредитації приділяють увагу науковці В.П. Крижанівська, Л.В. Тандир, Р.І. Бужикова, К. Ф. Беркита, Н.В. Уйсімбаєва та ін. Сутність економічної компетентності в різних професійних контекстах досліджують О.С. Падалка, О.Л. Онуфрієва, Г.А. Дмитренко, В.І. Саюк, Т.І. Бурлаєнко, К.Ю. Тушко, Н.В. Овсюк, В.В. Дивак, В.В. Приступа та ін. Проте у цілому питання сутності, змісту та структури економічної компетентності молодших спеціалістів у процесі фахової підготовки не було предметом спеціальних розвідок. Дослідження економічної компетентності більшості науковців стосуються окремих її аспектів як складової професійної компетентності фахівців економічного профілю або у контексті загальноекономічної підготовки фахівців.

Метою статті є аналіз поняття економічної компетентності, різних підходів до її характеристики, визначення змісту і структури економічної компетентності молодших спеціалістів у контексті фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу. У період структурних і якісних змін в економіці України, сучасного розвитку ринку праці важливого значення набуває формування економічної компетентності майбутніх фахівців з економіки, у тому числі молодших спеціалістів. Саме підготовка молодших спеціалістів має адресне призначення і найбільш точно відповідає реальним потребам економіки. За змістом освіти випускники коледжів і технікумів відрізняються

ЗМІСТ І СТРУКТУРА ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ У КОНТЕКСТІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

від фахівців іншого кваліфікаційного рівня ґрунтовною практичною підготовкою, яка у поєднанні з фундаментальними і спеціальними знаннями відводить майбутньому фахівцю освітньо-кваліфікаційного рівня молодший спеціаліст роль практичного реалізатора досягнень сучасної науки, техніки і технологій в усіх сферах економічної діяльності. Якщо спеціаліст на виробництві здійснює загальне керівництво виробничими системами, проектує технічні і технологічні процеси, формує кадровий і професійний склад виконавців цих процесів, здійснює перспективне планування розвитку виробництва, то молодший спеціаліст реалізує на практиці перелічені завдання [7]. Від нього вимагається вміння сприймати і опрацьовувати різноманітну, динамічно-зростаючу економічну інформацію, володіти мистецтвом управління новими технологічними циклами, особливо в екстремальних ринкових ситуаціях. В таких умовах якісна економічна підготовка має забезпечувати формування сукупності інтегрованих знань та вмінь, якостей особистості – економічну компетентність фахівця.

Теоретичний аналіз проблеми формування економічної компетентності спрямовує нас до головних понять дослідження: “компетенція”, “компетентність”, “професійна компетентність”. Не зупиняючись детально на зазначених поняттях, узагальнимо їх розуміння на основі аналізу літературних джерел. Так, поняття “компетенція” розглядається як питання, в яких людина добре обізнана, володіє пізнанням та досвідом; коло повноважень посадової особи [3]; відчужена від суб’єкта, наперед задана соціальна норма (вимога) до освітньої підготовки учня, необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері [6]; поняття “компетентність” – володіння необхідними компетенціями, які містять особистісне ставлення людини до предмета діяльності [4]; набута інтегральна характеристика особистості, що зумовлює можливість здійснювати деяку діяльність на основі використання знань навчального і життєвого досвіду відповідно до засвоєної системи цінностей [6].

Таким чином, компетентність формується та розвивається в процесі певної (професійної або життєвої) діяльності. В той же час характеристиками професійної компетентності є: розуміння суті завдань, що виконуються; знання досвіду в цій сфері і активне його використання; вміння обирати засоби, адекватні конкретним обставинам; почуття відповідальності за досягнуті результати; здатність визнавати власні помилки і коригувати їх.

Природа компетентності та її складові багатогранні, різноманітні, взаємообумовлені, а їх прояв має діяльнісний та індивідуальний характер. Компетентність одночасно поєднує професійні та фахові знання, навички, вміння, здатності, культуру певної професійної поведінки, ставлення до професійної діяльності та фаху.

Ми розрізняємо базові поняття таким чином: компетенція – задана вимога, норма освітньої підготовки фахівця, тобто знання, навички, досвід, які необхідні для виконання певних функціонально пов’язаних завдань на необхідному рівні, а компетентність – реально сформовані особистісні та професійні якості, тобто інтегральна характеристика тієї особистості, яка володіє всіма потрібними компетенціями.

У науковій літературі поняття економічної компетентності майбутнього фахівця визначається неоднозначно й розглядається як структурний компонент професійної компетентності. У загальній структурі професійної компетентності вона виступає фундаментальною умовою й результатом самоперетворюючої діяльності, цілеспрямованої роботи над собою, розвитку особистісних рис та професійних якостей.

Розглянемо деякі характерні для нашого дослідження розуміння сутності економічної компетентності. Так, за Н.С. Отрошенко, економічна компетентність означає володіння системою економічних знань, професійними якостями, притаманними майбутній професії; наявність економічного мислення, свідомості та світогляду [8]. Як особистісну здатність та вміння раціонально використовувати матеріальні, фінансові, людські та власні ресурси на основі сукупності певних практично спрямованих знань, розглядає економічну компетентність як складову професійної компетентності О.М. Цільмак [13].

У дослідженні дидактико-математичних основ формування економічної компетентності О.С. Падалки та інших авторів, зазначається, що поняття економічна компетентність є досить широким. Саме тому його можна розглядати у двох значеннях: широкому та вузькому. У вузькому значенні економічна компетентність пов’язана з профільною економічною освітою. У широкому значенні економічна компетентність пов’язана зі здатністю виявляти доступні можливості для особистої, професійної діяльності або бізнесу [9]. Як зазначає автор, економічна компетентність відображає інтегративну характеристику особистості, яка включає в себе знання та вміння, які реалізуються крізь економічно важливі якості особистості в процесі економічної діяльності.

ЗМІСТ І СТРУКТУРА ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ У КОНТЕКСТІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Наше дослідження дає змогу обґрунтувати власний підхід до розуміння економічної компетентності молодших спеціалістів у процесі фахової підготовки з урахуванням сутності і призначення освітньо-кваліфікаційного рівня “молодший спеціаліст” за напрямом підготовки “Економіка і підприємництво”.

Відповідно до Проекту Закону України “Про вищу освіту” (нова редакція), молодший спеціаліст – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти, який здобувається на основі повної загальної середньої освіти і передбачає оволодіння особою відповідною освітньо-професійною програмою та набуття компетентностей для виконання виробничих функцій певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності [10].

Призначення молодшого спеціаліста з економіки визначається тим, що це спеціаліст з високим рівнем фахової освіти, підготовлений для планово-економічної, організаційно-управлінської, фінансової діяльності в галузі економіки на виробництві, у сфері послуг, в управлінні, відповідно до фахового спрямування.

Отже, економічну компетентність молодших спеціалістів у процесі фахової підготовки ми розуміємо як інтегровану професійно-особистісну характеристику фахівця, що визначає володіння необхідними компетенціями ми для успішного здійснення економічної діяльності або виконання професійних обов’язків, передбачених для первинних посад в галузі економіки на виробництві чи у сфері послуг відповідно до фахового спрямування.

Варто звернути увагу на дослідження компетентності майбутніх спеціалістів російським науковцем А.А. Дунюшиним. Розкриваючи зміст поняття “компетентність”, він формулює наступні положення: а) компетентність може бути розглянута як характеристика суб’єкта певного виду діяльності; б) зміст компетентності залежить від цілей та специфічних вимог діяльності; в) вольовий потенціал особистості, система комунікаційних якостей, інтелекту, відносин, мотиваційних факторів і спрямованості слугують основою компетентності; г) компетентність забезпечує відповідність суб’єкта діяльності предмету діяльності [5].

Невизначеність змісту компетентності й компетенції породжує невизначеність і в їхніх структурах. Визначаючи компоненти економічної компетентності молодших спеціалістів з економіки, виділимо загальні складові, характерні для професійної компетентності економістів віслюму (Л.М. Дибкова, І.В. Демура, Н.М. Самарук,

К.С. Масленнікова, С.А. Горобець). Аналіз літератури дав змогу виділити такі компоненти професійної компетентності: а) мотиваційний, б) когнітивний, в) діяльнісний, г) комунікативний, д) інформаційно-операційний, е) особистісний (саморегуляції).

На основі узагальнення літературних джерел з проблеми дослідження ми вважаємо доцільно структуру економічної компетентності молодших спеціалістів представити такими компонентами: мотиваційно-ціннісним, когнітивним та діяльнісним. Кожен із зазначених компонентів складається із відповідних елементів: мотиваційно-ціннісний (мотиви, потреби, особистісні якості, ціннісні орієнтації), когнітивний (знання), діяльнісний (досвід, творча діяльність).

Будь-яка діяльність відбувається під впливом мотивів, адже спрямована на досягнення певних цілей. Мотиваційно-ціннісний компонент забезпечує передумови для реалізації інших структурних компонентів, визначає позитивне ставлення до професії, рівень усвідомленості цінності знань для розвитку своєї особистості та виступає базовою характеристикою готовності до професійної діяльності. Остання в свою чергу включає формування та розвиток професійних якостей фахівця, з-поміж яких ретельність та системність в роботі, посидючість, відповідальність, дисциплінованість, цілеспрямованість, оперативність (швидке реагування на різноманітні ситуації), ділова завзятість і наполегливість, ерудованість, впевненість у собі та прийнятих рішеннях, підприємливість.

Спостерігаємо, що життєвими орієнтирами сучасних студентів є професійна кар’єра, отримання матеріальних благ, задоволення духовних потреб. Але мало хто замислюється над тим, якими шляхами можна отримати бажане. У їхньому арсеналі має бути дотримання морально-етичних норм в особистому і суспільному житті. Це стане досяжним завдяки комплексності у підготовці фахівців, піднесення на п’єдестал загальнолюдських моральних чеснот: поваги до людської гідності й відповідальність, слідування обов’язку, чесності, справедливості, сприяння суспільному благу.

У структурі економічної компетентності когнітивний компонент розглядатимемо як знання професійної термінології, фактів, концепцій, принципів і теорій економіки; накопичення системних фахових знань та міжпредметних зв’язків, що є теоретичною і методичною основою ефективної економічної діяльності фахівця. Значущість знань у структурі компетентності очевидна з огляду на те, що, з одного боку, вони

ЗМІСТ І СТРУКТУРА ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ У КОНТЕКСТІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

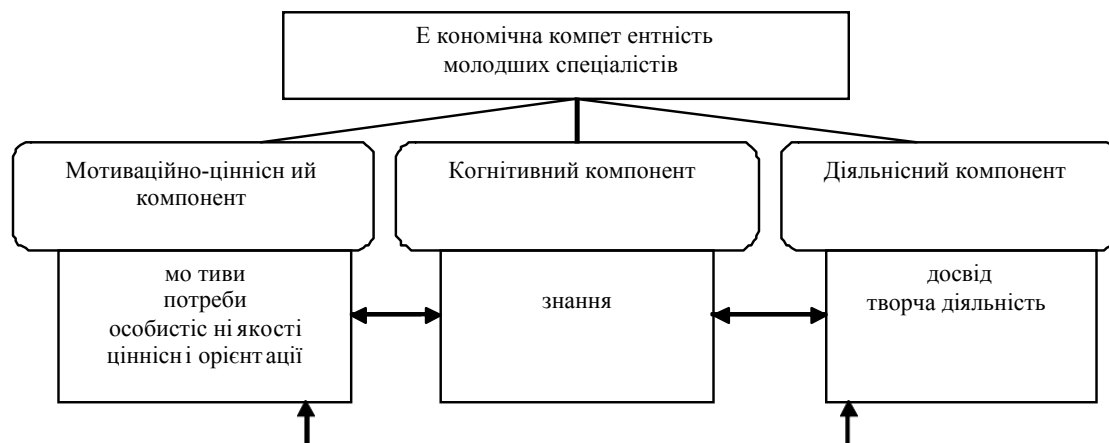

Рис. 1. Взаємодія компонентів економічної компетентності

служать базою для формування умінь і навичок, а з іншого – існує особливий вид знань – про способи діяльності, представлений у формі правил, пам'яток, алгоритмів тощо, який забезпечує процесуальний аспект навчання.

Слід наголосити, що зміст економічної освіти змінюється у зв'язку з перетвореннями в українському суспільстві. Знаннєва система характеризувалася абсолютизацією знань і однозначністю трактовок та висновків, а нова компетентнісна пов'язана з розумінням динамічності знань, з посиленням самостійності та активності людини, із залученням особистісної сфери в освітній процес, і це є визначальною відмінністю, яка зумовлює вихід на наступні елементи компетентності.

Третім елементом структури економічної компетентності, ми вважаємо, має бути діяльнісний компонент, який характеризується майстерністю використання майбутніми економістами набутих професійних знань, передбачає досвід прояву компетентності у стандартних і нестандартних ситуаціях, тобто уміння діяти за зразком і досвід творчої діяльності.

Зазначені структурні компоненти визначають цілісність досліджуваної компетентності і знаходяться в тісній взаємодії. Кожний компонент може впливати на розвиток інших компонентів. За умови несформованості чи недостатнього рівня сформованості бодай одного з компонентів функціонування компетентності виключається.

Спираючись на розроблену І.В. Родигіною загальну структуру компетентності [12], представимо об'єктивні зв'язки між мотиваційно-ціннісним, когнітивним та діяльнісним компонентами (Рис. 1), які мають бути враховані при моделюванні процесу формування економічної

компетентності молодших спеціалістів, що забезпечить переведення компетентнісних ідей у практичну площину.

Так, від потреб, інтересів, цінностей молодої людини залежить успішність оволодіння нею знаннями. У зворотному зв'язку, без знань та вмінь не може бути сформоване адекватне ставлення до діяльності, моральні орієнтири, якості особистості. Знання можуть стимулювати розвиток особистісних якостей, збагачувати чи, навпаки, девальвувати цінності. Особливим фактором при цьому є цілеспрямований відбір змісту навчання відповідно до його цілей та потреб практичної життєдіяльності. Крім того, як зазначає О.В. Аксьонова [1], важливою професійною якістю викладача є його вміння корисно та цікаво подати навчальний матеріал, що сприяє розвитку інтересу до засвоєння інформації та акцентуванню уваги при її сприйнятті.

Як і в першому випадку, вся сукупність елементів, що утворюють мотиваційну основу, є рушійною силою конкретних актів діяльності. Особистісні якості або стимулюють, або обмежують діяльність, але в кінцевому результаті зумовлюють здійснення певних вчинків. З іншого боку, за результатами діяльності можна зробити висновок про певні особистісні якості людини, бо останні проявляються в діяльності.

Є очевидним і взаємозв'язок когнітивного та діяльнісного компонентів. Сума засвоєних і накопичуваних знань впливає на діяльність та, цілком зрозуміло, що оперування знаннями у різних ситуаціях закріплює їх у пам'яті набагато краще, ніж заучування.

Висновок. Таким чином, розуміння економічної компетентності як синтезу мотиваційно-ціннісного, когнітивного та діяльнісного компонентів дає можливість

ВИМОГИ РОБОТОДАВЦІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ РЕСТОРАННОЇ СПРАВИ

охарактеризувати її структуру та співвіднести структурні компоненти з особливостями та реаліями педагогічної практики. Тому наступним етапом дослідження стане визначення умов та способів формування компонентів економічної компетентності молодших спеціалістів з метою удосконалення їх фахової підготовки.

1. Аксьонова О.В. *Методика викладання економіки: Навч. посібник* – К.: КНЕУ, 1998. – 280 с.

2. Біла книга національної освіти України / [за ред. В.Г. Кременя]. – К.: Акад. пед. Наук України. – 2009. – 183 с.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К.: Ірпінь, ВТФ Перун, 2009. – 1736 с.

4. Горобець С.А. *Теоретичні засади проблеми формування професійної компетентності майбутнього фахівця-економіста* / С.А. Горобець // Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2007. – Вип. 31. – С. 106 – 109.

5. Дунюшин А.А. *Педагогические аспекты формирования социально-психологической компетентности сотрудников местного самоуправления: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08* / Дунюшин Анатолий Анатольевич. – М., 2003. – 192 с.

6. *Енциклопедія Освіти* / [за ред. В.Г. Кременя] / Академія педагогічних наук України // Київ: Юрінком Інтер, 2008. – 1037 с.

7. Мороз В.Д. *Проблеми підготовки молодших спеціалістів в Україні і Болонський процес* / В.Д. Мороз // *Проблеми інженерно-педагогічної освіти* [Текст]: зб. наук. пр. / Укр. інж.-пед. акад.; [редкол.: О.Е. Коваленко (голов. ред.) та ін.]. – Х.: УІПА, 2001. – С. 12 – 19.

8. Отроценка І.С. *Формування професійної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічного профілю у вищій освіті Німеччини: [монографія]*. – Суми: ДВНЗ УАБС НБУ, 2009. – 207 с.

9. Падалка О.С. *Дидактико-математичні основи формування економічної компетентності: навч. посіб.* / О.С. Падалка, О.Т. Шпак, В.В. Приступа; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. – 239 с.

10. Проект Закону України “Про вищу освіту” (нова редакція від 28.12. 2011 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://polit.ua/documents/2011/11/08/zakon-pro-osvitu.html>

11. *Развитие и оценка компетентности: материалы конф.*, Москва, 20 – 22 апреля 1996 г. – М.: Институт психологии РАН, 1996. – 58 с.

12. Родигіна І.В. *Структура компетентності як педагогічного явища в контексті сучасного навчально-виховного процесу* / І.В. Родигіна // *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. – 2001. – №1 (8). – С. 46 – 50.

13. Цільмак О.М. *Складові структури компетентностей* / О.М. Цільмак // *Наука і освіта: науково-практичний журнал Південного наукового Центру АПН України*. – 2009. “ № 1-2. – С.128 – 134.

Стаття надійшла до редакції 14.07.2012